

UPPER-Actueel

Uitgave van [UPPER

Netwerk voor farmaceutisch praktijkonderzoek en praktijkstage]

Universiteit Utrecht

nr. 2, juni 2010

Redactioneel Het nieuwe UPPER

Met in deze uitgave:

- **Pillen zonder zorgen**
De kunst van het geneesmiddelgebruik
- **Een goede stagiair durft vragen te stellen**

Verder:

Praktijkonderzoek en recente publicaties | UPPER stage | Promoties departement Farmaceutische Wetenschappen | Onderzoek departement Farmaceutische Wetenschappen

Twee jaar geleden is de Wetenschapswinkel Geneesmiddelen samengegaan met UPPER. Patiënten- en andere maatschappelijke organisaties konden sindsdien bij UPPER terecht met hun onderzoeksvraag. Met ingang van 15 mei is er helaas een einde gekomen aan de dienstverlening die wij deze organisaties jarenlang hebben kunnen bieden. Vanaf nu kunnen deze organisaties met hun onderzoeksvraag bij het Kennispunt Bètawetenschappen terecht (www.uu.nl/beta/kennispunt). Dit betekent echter niet dat wij bij UPPER de patiënt minder belangrijk zijn gaan vinden. Integendeel. Wij zullen onze onderzoeksinspanningen meer integreren met de opleiding van nieuwe apothekers en verwachten daarmee op een meer efficiënte wijze bij te dragen aan het verbeteren van de Farmaceutische Patiëntenzorg. Uiteindelijk moet dit ertoe leiden dat meer patiënten hun geneesmiddelen effectief en veilig gebruiken en daardoor een betere kwaliteit van leven krijgen. Wanneer patiënten- en maatschappelijke organisaties problemen signaleren op het gebied van geneesmiddelgebruik of voorschrijfbeleid, of suggesties hebben voor het verbeteren van de dagelijkse gang van zaken in de apotheek, staan wij daar voor open. Wij kunnen dan nagaan op welke wijze UPPER hier in het kader van de praktijkstage of praktijkonderzoek invulling aan kan geven.

Marcel Bouvy

Pillen zonder zorgen: De kunst van het geneesmiddelgebruik

Tijdens zijn oratie op 23 april heeft Marcel Bouvy de toehoorders in drie kwartier geprobeerd te overtuigen waarom de apotheker de aangewezen persoon is om de kunst van geneesmiddelgebruik te bedrijven.

Veilig en effectief geneesmiddelgebruik is niet alleen afhankelijk van strenge voorwaarden aan de toelating van geneesmiddelen. Als geneesmiddelen op een goede manier worden gebruikt, kunnen zij flinke gezondheidswinst opleveren. Bouvy: "Bij verkeerd gebruik kan de balans tussen positieve en negatieve effecten naar de andere kant doorslaan. De apotheker is de aangewezen persoon om deze balans te bewaken." Een patiëntgerichte houding van de apotheker is van groot belang om dat goede geneesmiddelgebruik te bevorderen. UPPER vroeg Marcel Bouvy iets meer te vertellen over het patiëntenperspectief als het gaat om het verbeteren van geneesmiddelgebruik, en hoe hij daar met UPPER een bijdrage aan zal leveren.

Marcel Bouvy gaf tijdens zijn oratie een aantal voorbeelden waar de apotheker een belangrijke rol had kunnen spelen voor het verbeteren van geneesmiddelgebruik. Eén daarvan was de casus van een meisje van negen jaar, dat in verband

met rode, pijnlijke striemen op haar bovenbenen naar de kinderarts werd verwezen. Zij zou alleen onschuldige vette zalven gebruiken voor haar droge huid. Bij de kinderarts bleek echter dat zij al 4 jaar lang dagelijks clobetason op haar benen smeerde. Ooit had zij hiervoor een recept gekregen van een dermatoloog; de herhaalrecepten werden daarna steeds uitgegeven op naam van haar moeder. Hoe had goede farmaceutische patiëntenzorg er hier volgens Bouvy uitgezien? "De apotheker had bijvoorbeeld aan de moeder kunnen vragen of zij baat had bij de clobetason crème. Vermoedelijk had de moeder dan geantwoord dat het eigenlijk haar dochter was die het gebruikte. Bij het bespreken van de klachten van de dochter was dan duidelijk geworden dat de smeersels van het meisje zelf niet voldeden. Gezamenlijk hadden alle betrokkenen dan kunnen kijken naar vettere of juist minder vette zalven. Het meisje had minder clobetason of een minder sterk corticosteroïd kunnen krijgen en zou daarmee een betere kwaliteit van leven hebben gehad," aldus Bouvy.

Het geven van (schriftelijke) informatie is tegenwoordig voor bijna iedere apotheker vanzelfsprekend. De eerste resultaten van de Consumer Quality (CQ) index farmacie laten echter zien dat patiënten de begeleiding van medicatiegebruik door de apotheek nog als onvoldoende beoordelen. Bouvy: "De begeleiding kon in dit onderzoek door patiënten worden beoordeeld met vragen als: Hoe vaak vroegen de medewerkers in de apotheek of u last had van bijwerkingen van deze geneesmiddelen? En: Hoe vaak bespraken de medewerkers van uw apotheek of uw geneesmiddel het gewenste resultaat had? Uit deze onvoldoende beoordeling blijkt dat het apothekers nog niet makkelijk afgaat om de patiënt dit soort vragen te stellen." Toch lopen patiënten rond met dit soort vragen, waarover juist de apotheker de meeste deskundigheid heeft en dus bij uitstek een rol kan spelen. Bijvoorbeeld vragen over bijwerkingen of het afbouwen van een geneesmiddel.

Marcel Bouvy wil met UPPER bijdragen aan het verbeteren van de kwaliteit van de farmaceutische patiëntenzorg. Hiertoe zal UPPER zich concentreren op de praktijkstage én het praktijkonderzoek. "Tijdens de praktijkstage zullen we meer aandacht geven aan patiëntgerichte activiteiten in de stageapotheken, zoals voorlichting en begeleiding. In het praktijkonderzoek zullen we verder gaan met het inventariseren van patiëntenervaringen met geneesmiddelen en voorlichting in de apotheek. Waar hebben patiënten meer behoefte aan? Wat gaat er fout? Hoe zou de apotheek een bijdrage kunnen leveren aan goed geneesmiddelgebruik en uiteindelijk een betere kwaliteit van leven van de patiënt?"

De hele oratie is te na lezen op het vkc.

VKC nieuws

Het vkc is een verzameling van elektronische informatiebronnen die UPPER via internet aan wetenschappers, apothekers en studenten farmacie ter beschikking stelt. Met een Solis-id krijgt u toegang tot het afgeschermd deel van het vkc. Kijk in het vkc naar de voorwaarden waaronder u voor een Solis-id in aanmerking kunt komen. In deze UPPER-Actueel deel 3 van de mogelijkheden van het vkc.

Deel 3: Automatisch op de hoogte blijven van wijzigingen in het vkc

De informatie in het vkc wordt regelmatig aangepast en aangevuld. Als u voor bepaalde informatie belangstelling heeft en u graag op de hoogte wilt blijven van de ontwikkelingen biedt het vkc u de mogelijkheid voor het instellen van een zogenaamde automatische attendering of alert. U ontvangt dan automatisch een e-mailbericht met de wijziging op de betreffende pagina. U kunt zelf instellen hoe vaak u hierop geattendeerd wilt worden, bijvoorbeeld eens per dag of eens per week. Op nagenoeg alle pagina's en onderwerpen in het vkc kunt u een dergelijke alert instellen. Het aanmelden en ook het afmelden voor alerts is vrij eenvoudig, maar kan alleen als u bent ingelogd in het vkc.

Een voorbeeld: de vacaturebank

Het instellen van een alert zal worden gedemonstreerd aan de hand van een concreet voorbeeld: de vacaturebank in het vkc. De vacaturebank is een gratis voorziening van UPPER om apothekers in staat te stellen hun vacatures bij de farmaciestudenten onder de aandacht te brengen. U kunt hier zelf uw vacatures plaatsen en bijhouden. De studenten hebben van ons het advies gekregen om zelf ook een alert voor deze pagina in te stellen, zodat zij op de hoogte blijven van de allernieuwste vacatures.

De vacaturebank staat op het tabblad infoplein en is te vinden in het menu aan de linkerkant. U kunt zelf een vacature toevoegen door een bestaand document te uploaden of door zelf een tekst te schrijven of te kopiëren.

Wanneer u op de Vacature-pagina op een van de oranje kopjes klikt, krijgt u op de nieuw geopende pagina de knop Actions in beeld (bovenaan het scherm). Aanklikken van die knop geeft de mogelijkheid Alert Me. In het vervolgscherm krijgt u diverse instelmogelijkheden voor de attendering. Bij elke attenderings-e-mail krijgt u de mogelijkheid om de attendering aan te passen en hem ook weer uit te schakelen.

Praktijk onderzoek

Lopend onderzoek

Updates

Hieronder volgen updates van onderzoek dat eerder in de UPPER-Actueel aan bod is gekomen.

Tamiflu

In het kader van het keuzevak Farmaceutisch Praktijkonderzoek hebben studenten 365 mensen benaderd die in het afgelopen jaar oseltamivir (Tamiflu) kregen voorgeschreven. De studenten hebben daarvoor in totaal 19 apotheken bezocht. Op dit moment wordt de gegevens geanalyseerd.

Medicijnverpakkingen

31 studenten hebben tijdens de hoofdstage openbare farmacie van januari tot april een apothekersassistente geïnterviewd over problemen met verpakkingen. Daarnaast hebben zij in totaal 318 telefonische vragenlijsten over ervaringen met verschillende verpakkingen afgenomen bij mensen die omeprazol gebruiken en ouder zijn dan 65 jaar. Momenteel worden de gegevens geanalyseerd.

Onderzoek Hartstichting

1500 patiënten uit 15 apotheken die medicatie gebruiken om de kans op hart- en vaatziekten te verkleinen (statines, antihypertensiva) zijn gevraagd een vragenlijst die voor dit onderzoek is opgesteld in te vullen. Inmiddels zijn meer dan 600 ingevulde vragenlijsten ontvangen en is gestart met de analyse.

PACMAN

In het kader van het PACMAN-onderzoek naar de werkzaamheid van astmamedicatie en de invloed van genetische factoren daarop, worden nog steeds apotheken benaderd met het verzoek om aan het onderzoek mee te werken. Via 51 apotheken zijn al ruim 400 kinderen geïnccludeerd. Het streefaantal is ca. 1000 kinderen.

CMR

In het project Centrale Medicatiefoutenregistratie (CMR) wordt onderzoek gedaan naar de opvolging van CMR-alerts in ziekenhuisapotheken. Onderzoeksleider Patricia van den Bemt heeft de eerste resultaten hiervan tijdens de PRISMA-dag in januari 2010 gepresenteerd. Op dit moment is een tweede groep van 14 studenten bezig om in de ziekenhuisapotheken waar zij stage lopen gegevens voor het CMR-onderzoek te verzamelen.

OPPEC

Het OPPEC-project heeft tot doel om een cohort van ruim 12.000 epilepsiepatiënten te vormen om onderzoek te kunnen doen naar de oorzaken voor het al dan niet werken van anti-epileptische medicatie. De hulp van apotheken en apothekers zal ingeroepen worden om de patiënten voor dit cohort te selecteren. Een proef (pilot) met ca. 15 apotheken in de regio Gooi-Noord zal binnenkort van start gaan.

Nieuw

De karakteristieken van gebruikers van Alli® en Xenical®. Een vergelijking

Voor de behandeling van obesitas is in Nederland het geneesmiddel orlistat verkrijgbaar in twee verschillende doseringen, 60mg (Alli®) en 120mg (Xenical®). Alli® is niet recept-plichtig maar alleen verkrijgbaar in de apotheek en Xenical® is alleen op doktersrecept verkrijgbaar. Het verschil in verkrijgbaarheid van Alli® en Xenical® kan ertoe leiden dat beide middelen door andere patiëntenpopulaties gebruikt worden, dat de karakteristieken van patiënten op het moment van starten van één van de middelen anders zijn, maar ook dat de geneesmiddelen op een andere manier gebruikt worden (gebruiksduur). Door de verschillende doseringen en door de verschillende afleverstatus kunnen tot slot nog verschillen in effectiviteit en bijwerkingen optreden. Met informatie hierover kan een beter inzicht verkregen worden in de verschillende patiëntpopulaties. Deze informatie kan gebruikt worden voor het beoordelen van de benefit-risk balans van de middelen en bij de evaluatie van de huidige afleverstatus.

In dit onderzoek wordt gekeken in hoeverre de patiëntenpopulaties die Alli® of Xenical® gebruiken van elkaar verschillen met betrekking tot medicatiegebruik, co-morbiditeiten, gebruikspatronen en bijwerkingen. Deze informatie wordt verzameld in 31 stageapotheken door zesdejaars farmaciestudenten tijdens de Hoofdstage Openbare Apotheek. Zij selecteren de patiënten aan wie tussen 20 januari 2009 en 1 april 2010 Alli® en/of Xenical® is afgeleverd. Vervolgens extraheren zij van deze patiënten de medicatiehistorie en nemen zij hen telefonisch een vragenlijst af. De verkregen informatie wordt anoniem bij onderzoeker Marjolein Willemen aangeleverd voor analyse.

Praktijkonderzoek in ziekenhuisapothek, hulp nodig van stagiairs

Op 1 januari 2011 wordt de conceptrichtlijn "Overdracht van medicatiegegevens in de keten" definitief van kracht. De onderzoekers dr. Bart van den Bemt (Sint Maartenskliniek, Nijmegen) en Jeltje Boer (studente farmacie) wilden graag weten in hoeverre ziekenhuizen bezig zijn met de implementatie van deze richtlijn, welke problemen zij daarbij tegenkomen en wat de succesfactoren zijn. Daarvoor hebben zij een enquête opgesteld en aangeboden aan ziekenhuisapothekers via de NVZA-site. De respons was daarbij helaas beperkt: slechts twaalf apothekers vulden een vragenlijst in. Met het idee dat het misschien helpt wanneer een stagiair in de apotheek er actief bij betrokken wordt, kwam een samenwerking tot stand tussen UPPER en de bovengenoemde onderzoekers.

Vervolgens werden alle stagiairs die een hoofdstage volgden in de ziekenhuisfarmacie gevraagd om mee te werken. De bedoeling daarbij was om de vragenlijst in te vullen, tijdens een gesprek met de verantwoordelijke apothekers. Dit blijkt te werken: het is de stagiairs gelukt om de vragenlijst in te vullen en aan de onderzoekers terug te sturen. De onderzoekers krijgen op deze manier goed inzicht in de problematiek van het invoeren van een richtlijn in de organisatie. Op 28 juni 2010 zal Bart van den Bemt tijdens de slotdag van de stages vertellen over dit onderzoek. In de volgende UPPER-Actueel kunt u eveneens de resultaten lezen.

Contact: Bart van den Bemt, onderzoeker Sint Maartenskliniek Nijmegen (b.vandenbemt@maartenskliniek.nl)

ZonMw ondersteunt de ontwikkeling van twee HTA-instrumenten

In het kader van het programma Doelmatigheidsonderzoek Farmacotherapie - HTA (health technology assessment)-methodologie - heeft ZonMw € 125.000 ter beschikking gesteld voor de ontwikkeling en validatie van twee web-based HTA-instrumenten. Deze instrumenten, de Generic Medication Evaluation (GME) en de Experiences with Medication Questionnaire (EMQ), worden gebruikt om het perspectief van patiënten op geneesmiddelen in kaart te brengen. Met behulp van de GME bepaalt de arts samen met de patiënt vóór de start van de behandeling de preferenties en opvattingen van de patiënt. De GME ondersteunt daarmee het besluitvormingsproces tussen arts en patiënt bij de keuze van een geneesmiddel. De EMQ meet op een systematische manier ervaringen van de patiënt met zijn of haar geneesmiddel na de start van het gebruik: de gewenste en ongewenste effecten en de gebruiksvriendelijkheid. De GME en EMQ helpen de apotheker en de patiënt bij de individuele besluitvorming, maar kunnen ook gebruikt worden door de overheid bij de besluitvorming over vergoedingen van geneesmiddelen. UPPER gaat het project samen met NIVEL en de afdeling Medische Besliskunde van het LUMC uitvoeren.

Recente publicaties

Medicijnen bij de ziekte van Crohn en colitis ulcerosa

E.H. Fietjé en N.A. Winters, april 2010. De ziekte van Crohn en colitis ulcerosa zijn chronische ontstekingen van het maagdarmkanaal. In Nederland zijn naar schatting 55.000 mensen met deze aandoeningen. De Crohn en Colitis Ulcerosa Vereniging Nederland (CCUVN) had behoefte aan een update van de verouderde brochure over medicijnen. In deze nieuwe brochure wordt uitvoerig ingegaan op medicijnen die bij de ziekte van Crohn en colitis ulcerosa gebruikt worden, waaronder ook de biologicals als nieuwe groep medicijnen. De brochure is verkrijgbaar en te downloaden bij de CCUVN (www.crohn-colitis.nl).

Panels NIVEL: Afschaffen vergoeding benzodiazepines voor minderheid reden om te stoppen

C.A.M. van Boheemen, E.C.G. van Geffen, M. Reitsema-van Rooijen, M. Heijmans en L. van Dijk, NIVEL, januari 2010. Sinds 1 januari 2009 komen benzodiazepines niet meer in aanmerking voor vergoeding, op enkele uitzonderingen na. Het NIVEL heeft aan leden van het Consumentenpanel Gezondheidszorg en aan leden van het Nationaal Panel Chronisch Ziekten en Gehandicaptten een aantal vragen gesteld over het gebruik van benzodiazepines voor en na bekendmaking van de maatregel én over de invoering van de maatregel. In de factsheet worden de resultaten beschreven. De factsheet is te downloaden op de website van het NIVEL (www.nivel.nl).

UPPER stage

Een goede stagiair durft vragen te stellen

Denise Dijkstra werkt al zo'n 13 jaar bij apotheek Koert in Utrecht en heeft al veel stagiairs van de apothekersopleiding begeleid. Apotheek Koert is een bijzondere apotheek op meerdere gebieden. De apotheek heeft veel medewerkers, waaronder zeven apothekers. Daarnaast zijn er diverse activiteiten waaronder bijzondere bereidingen en de geneesmiddelenvoorziening aan verpleeghuizen, een antroposofisch tehuis, een gevangenis en een abortuskliniek.

Dijkstra begeleidt studenten van de kennismakingsstage en de hoofdstage. UPPER vroeg haar of zij verschillen ziet tussen deze studenten? "Als studenten werkervaring in een apotheek hebben opgedaan, scheelt dat een stuk. Maar ook de opstelling van de student is belangrijk. Volgens mij is een goede stagiair iemand die vragen durft te stellen, initiatief neemt, werk ziet liggen, bereid is mee te werken en die kritisch durft te zijn."

Dijkstra begeleidde recent de Belgische stagiaire Eveliene Top in het kader van haar buitenlandse apotheekstage. Maakt dat nog verschil? Dijkstra: "Nee, Eveliene zou zo een Nederlandse student kunnen zijn: ze vraagt veel en is erg leergierig."

Alle stages beginnen met het inwerken in de organisatie. Dit duurt meestal twee tot drie weken. Daarna komen er projecten en apothekerswerkzaamheden in beeld. Wat de Utrechtse studenten betreft merkt Dijkstra wel enige verandering. Zij waardeert de zelfreflecties van studenten en is blij met de apotheekgame, die voorafgaat aan de hoofdstage. Dijkstra: "Studenten leren daar het echte werk, zoals receptcontrole. Ook aan de balie doen studenten het goed. Dit geldt overigens ook voor onze Belgische gasten die opvallend veel weet!" Op dat vraag of studenten overal in mogen participeren en

ook zelf de arts mogen bellen zegt Dijkstra: "Dit onderdeel begeleid ik zorgvuldig, ik wil zeker weten dat een student het inhoudelijk aankan." Voordat een student de arts belt, heeft Dijkstra met de student besproken wat deze gaat zeggen aan de telefoon.

Hoe ervaart onze Belgische stagiaire haar stage? Eveliene Top is erg enthousiast over apotheek Koert. Ze is verrast door de personele bezetting: zeven apothekers en tientallen medewerkers met diverse achtergronden en grote deskundigheid. Of, zoals Top het verwoordt: "De assistenten verbazen me iedere dag met hun kennis, leergierigheid en verantwoorde keuzes". Een suggestie van haar is om in België het tekort aan apothekers op te lossen door farmaceutische assistenten aan de balie te laten meewerken, in plaats van achter de schermen te laten werken. Ook is Top verrast door de controles van interacties en de ondersteuning door het medicatiebewakingssysteem, evenals over de vele contacten met artsen. Top: "In België wordt de afhandeling meer bepaald door de tijd, goesting en parate kennis van de apotheker". Maar ongetwijfeld gaat dit veranderen, mede dankzij enthousiaste studenten zoals Top, die ervaringen uit andere landen mee naar huis nemen.

Overig nieuws

Vooraankondiging bijeenkomst "Apotheker en arts werken aan optimale farmacotherapie"

Op 9 november 2010 organiseert UPPER voor apothekers in de ziekenhuisfarmacie en de openbare farmacie een ochtendbijeenkomst over de samenwerking tussen apothekers en artsen. Op deze bijeenkomst vertellen artsen en apothekers over hun samenwerking in de ziekenhuissetting dan wel in de eerstelijns gezondheidszorg. Centrale vragen deze ochtend zijn: hoe ziet de samenwerking eruit, wat is het rendement voor beide partijen en voor de patiënt, wat waren de knelpunten en hoe zijn die opgelost. Ook krijgt u te horen hoe de apothekersopleiding in Utrecht studenten voorbereidt op de samenwerking met artsen, zodat uw weet wat u kunt verwachten van een student van de apothekersopleiding in Utrecht.

Zowel stageverleners als andere apothekers zijn van harte welkom. Er zijn accreditatiepunten aangevraagd voor zowel openbare apothekers als ziekenhuisapothekers.

Reserveer 9 november 2010 nu alvast in uw agenda. In de volgende UPPER-Actueel vindt u meer informatie.

UPPER Stageslotbijeenkomst 28 juni 2010

Zoals al aangekondigd in de vorige UPPER-Actueel houdt UPPER 28 juni a.s. de slotdag van de stages voor de stagiairs en de stageverleners. Tijdens het ochtendprogramma vertellen onderzoekers over de resultaten van praktijkonderzoek met stagiairs in de ziekenhuisfarmacie en in de openbare farmacie. 's Middags rapporteren twaalf stagiairs over de projecten waaraan zij werkten tijdens hun keuzestages, die zij hebben gevolgd in de openbare farmacie, de ziekenhuisfarmacie, of in een aan de farmacie gerelateerd beroepsveld.

Deelnemers aan de stageslotdag ontvangen een syllabus waarin over alle gevolgde keuzestages in 2009-2010 gerapporteerd wordt. Dit geeft u niet alleen een beeld van de werkzaamheden van de stagiairs tijdens hun keuzestages, maar ook van de projecten die plaatsvinden in het beroepsveld. Een compleet programma van de stageslotbijeenkomst vindt u op het vk.

De bijeenkomst vindt plaats in het Wentgebouw, Sorbonnelaan 16, te Utrecht, van 10 tot 16 uur. Voor deze bijeenkomst is accreditatie aangevraagd. U kunt zich voor deze dag aanmelden per e-mail (upper.stage@uu.nl met vermelding van 'deelname 28 juni 2010 slotdag stage' en uw gegevens: naam, instelling). Deelname aan deze slotdag is gratis voor stageverleners.

Rooster

Kennismakingsstage openbare farmacie

5 weken

31 mei - 2 juli 2010 (terugkomdagen: 14 en 15 juni)

15 november - 17 december 2010

(terugkomdagen: 29 en 30 november)

20 december - 5 februari 2011

(2 weken vakantie; terugkomdag onbekend)

Kennismakingsstage ziekenhuisfarmacie

1 week

Vooraf inventarisatie!

week 26 (28 juni - 2 juli 2010)

week 27 (5 - 9 juli 2010)

week 34 (23 - 27 augustus 2010)

week 35 (30 augustus - 3 september 2010)

Hoofdstage openbare farmacie

6 weken

19 april - 3 juni 2010 (terugkomdag: 10 mei)

6 september - 15 oktober 2010 (terugkomdag: onbekend)

15 november - 23 december 2010

(terugkomdag: 6 of 7 december)

Hoofdstage ziekenhuisfarmacie

8 weken

5 april - 4 juni 2010 (terugkomdag: 10 mei)

6 september - 29 oktober 2010 (terugkomdag: 7 oktober)

11 oktober - 3 december 2010 (terugkomdag: 11 november)

Keuzestages

7 juni - 9 juli (slotdag: 28 juni)

13 december 2010 - 5 februari 2011 (2 weken kerstvakantie)

30 december 2010 - 11 februari 2011 (2 weken kerstvakantie)

Uit het departement **Farmaceutische Wetenschappen**

Promoties: een selectie (maart – juni 2010)

Oratie Marcel Bouvy: Pillen zonder zorgen

In zijn oratie stelt Marcel Bouvy dat de apotheker de aangewezen persoon is om geneesmiddelgebruik in goede banen te leiden. Door de jaren heen is de focus van de apotheker steeds meer verplaatst van bereiding naar begeleiding en de apotheker heeft de juiste kennis en kunde in huis om deze nieuwe zorgtaak zorgvuldig uit te voeren. De Nederlandse definitie van Farmaceutische Patiëntenzorg is: “de zorg van het apotheekteam voor de individuele patiënt op het gebied van farmacotherapie, gericht op het verbeteren van de kwaliteit van leven”. Volgens Bouvy moeten apothekers zich vooral richten op betere effectiviteit en veiligheid van geneesmiddelgebruik omdat dit uiteindelijk leidt tot een verbeterde kwaliteit van leven voor de patient.

Marcel Bouvy is hoogleraar Farmaceutische Patiëntenzorg in het departement Farmaceutische Wetenschappen van de faculteit Bètawetenschappen. (Zie ook UPPER Uitgelicht, blz. 2) 23 april 2010

Nieuwe inzichten in functies van geneesmiddelopname-transporters

Een veelvoorkomend probleem bij de behandeling van patiënten met geneesmiddelen is de grote variatie tussen patiënten wat betreft de systemische blootstelling, het therapeutisch effect en de toxiciteit van veel geneesmiddelen. Het is daarom van groot belang om de verschillende factoren die deze mate van onvoorspelbaarheid veroorzaken te achterhalen. Het is de laatste jaren steeds duidelijker geworden

dat onder andere geneesmiddelopname-transporters als OATP1A/1Bs hierbij een belangrijke rol spelen. Wat deze rol precies is en wat de biologische functies van OATP1A/1B-transporters zijn is echter nog onduidelijk. Evita van de Steeg laat in haar proefschrift zien dat OATP1A/1B-transporters in grote mate de lichaamsverdeling van verschillende geneesmiddelen kan beïnvloeden, met name door het bepalen van de opname van deze geneesmiddelen in de lever. De resultaten leveren nieuwe inzichten in fysiologische en farmacologische processen in de lever. Zo is uit dit onderzoek naar voren gekomen dat OATP1A/1B-transporters een belangrijke fysiologische rol vervullen bij de opname van lichaamseigen stoffen als bilirubine-glucuronide en galzouten in de lever.

Evita van de Steeg, 14 april 2010

Promotor: prof.dr. J.H. Beijnen

Diagnose van borstkanker

Van de Europese landen heeft Nederland één van de hoogste sterftecijfers onder borstkankerpatiënten. Voor het verhogen van de overlevingskansen is het belangrijk borstkanker zo vroeg mogelijk te detecteren. Sinds de invoering van de landelijke screening voor borstkanker is het eerder stellen van de diagnose verbeterd. Er zijn echter vrouwen bij wie een mammografie minder effectief is voor het stellen van een diagnose – bijvoorbeeld omdat zij een hoge dichtheid van borstweefsel hebben. Voor deze vrouwen is er behoefte aan andere technieken om borstkanker vroegtijdig te herkennen.

In één van de studies in dit promotieonderzoek is gezocht naar eiwitten in het bloed die een indicatie zouden kunnen zijn voor de aanwezigheid van een borsttumor in een vroeg stadium. Hiervoor zijn eiwitprofielen in serummonsters van borstkankerpatiënten vergeleken met eiwitprofielen van gezonde vrouwen. Er zijn verschillende eiwitten gevonden die in significant hogere, of juist lagere concentraties voorkwamen bij borstkankerpatiënten dan bij gezonde vrouwen. In een andere studie, waar serummonsters zijn bekeken die zijn afgenomen vóórdat de diagnose borstkanker was gesteld, zijn twee eiwitten gevonden die al verhoogd waren in serum dat tot 3 jaar voor de diagnose was verzameld. In een volgende studie zijn een aantal peptiden bekeken die verondersteld werden gegenereerd te kunnen worden door kankercellen. Twee daarvan bleken significant hoger te zijn bij borstkankerpatiënten, en de concentratie van beide peptiden nam na verwijdering van de tumoren af tot het niveau van gezonde mensen. Met dit soort markers zouden in de toekomst asymptomatische borsttumoren, die nu niet met mammografieën te detecteren zijn, kunnen worden ontdekt.

Annemieke van Winden, 15 april 2010

Promotoren: prof.dr. J.H. Beijnen, prof.dr. P.H.M. Peeters

Medicatiegebruik bij agressief gedrag in de psychiatrie niet altijd effectief

Op psychiatrische afdelingen krijgen patiënten met agressief gedrag veel medicatie, terwijl wetenschappelijk bewijs voor de effectiviteit van medicamenteuze behandeling beperkt is. Dat blijkt uit onderzoek van Laurette Goedhard.

Goedhard zette voor haar promotieonderzoek eerst systematisch alle bekende onderzoeken naar de medicamenteuze behandeling van agressie op een rij. Het wetenschappelijke bewijs voor de effectiviteit van medicatie ter behandeling van agressie blijkt met name voor 'onderhoudsbehandeling' beperkt te zijn. Ook valt op dat patiënten die meedoen aan onderzoek sterk verschillen van de patiënten die we in de praktijk zien: slechts 30 tot 50% van de patiënten uit de praktijk zou in aanmerking komen voor deelname aan een dergelijk onderzoek. Ook bracht Goedhard het medicatiegebruik bij agressie in de praktijk in kaart. Patiënten die zich agressief gedragen blijken veel meer medicijnen te krijgen dan niet-agressieve patiënten. Het gaat hierbij niet alleen om de dagelijkse medicatie, maar ook om de 'zo-nodig-medicatie', zoals rustgevendende middelen, en ook bijvoorbeeld om paracetamol. Het geven van veel medicatie leidt echter in de praktijk niet tot een betere behandeluitkomst, zoals overplaatsing naar een minder gesloten afdeling. Goedhard beveelt aan om agressief gedrag veel beter te registreren in de praktijk. Op deze manier kan worden gezien welke behandelingen werkelijk een effect hebben.

Laurette Goedhard, 16 juni 2010

Promotoren: prof.dr. A.C.G. Egberts, prof.dr. H.L.I. Nijman

Onderzoek naar natuurlijke stoffen tegen reumatische aandoeningen

Anita Hartog-te Kortschot heeft zich in haar promotieonderzoek gericht op de identificatie van nieuwe en de evaluatie van bekende kraakbeenbeschermende en ontstekingsremmende natuurlijke stoffen. De opgedane kennis geeft meer inzicht in de werkingsmechanismen van de stoffen en zou in de toekomst een bijdrage kunnen leveren aan het ontwikkelen van nieuwe therapieën voor patiënten die lijden aan reumatische aandoeningen zoals artrose of reumatoïde artritis, twee veelvoorkomende vormen van reuma. Zowel het verlies van het op de uiteinden van de botten aanwezige kraakbeen, als het optreden van ontstekingsreacties spelen een belangrijke rol in deze twee ziektebeelden. De behandeling van reumatische aandoeningen bestaat voornamelijk uit het bestrijden van de pijn en het remmen van de veelal aanwezige ontstekingsreacties. Volledige genezing is meestal niet mogelijk.

Anita Hartog-te Kortschot, 3 juni 2010

Promotor: prof.dr. J. Garsen

Andere oraties en promoties

From vein to brain. De chemie tussen laboratorium en geneeskunde. (oratie)

Prof.dr. W.W. van Solinge, 2 juni 2010

Monolithic liquid-chromatography columns for protein analysis – Protein digest separation and integrated systems.

M.H.M. van de Meent, 16 maart 2010

Promotor: prof.dr. G.J. de Jong

Selectief gefosforyleerde peptiden analyseren uit een mengsel van peptiden

A.J. Poot, 19 mei 2010

Promotor: prof.dr. R.M.J. Liskamp

Factor Seven Activating Protease: in Search of a Physiological Role

F. Stavenuiter, 23 juni 2010

Promotor: prof.dr. K. Mertens

Liquid chromatography coupled to tandem mass spectrometry for the quantitative bioanalysis of bioactive and potential biomarker peptides

I. van den Broek, 28 juni 2010

Promotoren: prof.dr. J.H. Beijnen, prof.dr. J.H.M. Schellens

Op de website van de Universiteit Utrecht (www.uu.nl) vindt u bij 'agenda' meer informatie over deze en andere promoties. Kijk ook op deze website voor de aankondigingen van geplande promoties.

Overig onderzoek departement Farmaceutische Wetenschappen

Utrechtse onderzoeker wint prijs voor onderzoek naar botbreuken

De Utrechtse onderzoeker Frank de Vries heeft op 8 mei de zesde IOF Young Investigator Award in Florence van de International Osteoporosis Foundation in ontvangst mogen nemen.

De 33-jarige apotheker/epidemioloog krijgt de prijs voor zijn onderzoeksvoorstel naar de relatie tussen maagverkleiningen en botbreuken. Eerder onderzoek heeft aangetoond dat sommige patiënten na een maagverkleining een verhoogde kans op botontkalking hebben. Het is echter onbekend of het risico op botbreuken verhoogd is. Het nieuwe onderzoek gaat dat bestuderen in een grote huisartsendatabase, die de medische gegevens van 10 miljoen Britse patiënten bevat. De IOF Young Investigator Award wordt één keer in de twee jaar uitgereikt aan onderzoekers jonger dan 40 jaar, die excellent onderzoek doen op het gebied van botontkalking. Het onderzoek moet er mede voor zorgen, dat patiënten die lijden aan botontkalking, de best mogelijke zorg krijgen. Aan de prijs is een geldbedrag van 20.000 euro verbonden. De prijs wordt gesponsord door het farmaceutische bedrijf Servier, dat een geneesmiddel produceert om botontkalking te behandelen.

Anne Leendertse wint presentatieprijs

Anne Leendertse heeft tijdens de ziekenhuisfarmaciedagen op vrijdag 12 maart in Apeldoorn de prijs voor het beste abstract en de beste presentatie ontvangen.

Anne is betrokken bij het HARM-onderzoek (Hospital Admissions Related to Medication) bij de afdeling Farmaco-epidemiologie & Klinische Farmacologie en het UMC Utrecht. Zij heeft samen met Liesbeth van Dijk, Peter de Smet, Toine Egberts en Patricia van den Bermt aangetoond dat een verminderde nierfunctie in combinatie met verkeerde geneesmiddelen kan leiden tot ziekenhuisopname. In het onderzoek zijn eerder gepubliceerde gegevens uit

de HARM-study opnieuw geanalyseerd. De gevonden medicatiefouten waren doseerfouten, gecontraïndiceerde geneesmiddelen en ongewenste geneesmiddelcombinaties. Bij 2 op de 3 geneesmiddelgerelateerde ziekenhuisopnames was geen status van de nierfunctie bekend, terwijl een verslechterde nierfunctie in circa 10% van de gevallen wel mede de oorzaak was voor de ziekenhuisopname. Door betere medicatiecontrole en het opvolgen van adviezen in de richtlijnen voor geneesmiddelen kan een deel van de toekomstige ziekenhuisopnames mogelijk voorkomen worden.

Trends in ADHD-mediatie

In 2003 werd OROS-methylfenidaat en in 2005 werd atomoxetine in Nederland geïntroduceerd als langwerkend middel voor de behandeling van ADHD. Onderzocht werden een mogelijke stijging in de incidentie als ook een verschuiving in het gebruik van kort- naar langwerkende middelen. Het aantal mensen dat tussen 2001 en 2006 startte met ADHD-mediatie bleek met een factor 6.5 gestegen. Deze stijging werd zowel bij mannen als vrouwen gevonden en was het hoogste bij jongens (6-11 jaar). Starten met het kortwerkende middel methylfenidaat daalde tussen 2001 en 2006 naar 75.9%, terwijl starten met de langwerkende middelen OROS-methylfenidaat en amoxetine in dezelfde periode stegen naar respectievelijk 18.9% en 3.9%. Opvallend was dat volwassenen die startten met atomoxetine eerder waren behandeld met SSRI's, benzodiazepinen of antipsychotica; jongeren waren eerder behandeld met clonidine/guanfacine of antipsychotica.

E. van den Ban, P.C. Souverein, H. Swaab, H. van Engeland, E.R. Heerdink, A.C.G. Egberts. Trends in Incidence and Characteristics of Children, Adolescents, and Adults Initiating Immediate or Extended-Release Methylphenidate or Atomoxetine in The Netherlands During 2001-2006, J Child Adolesc Psychopharmacol. 2010 Feb;20(1):55-61

PIAMA-onderzoek: Longitudinale gebruikspatronen van astmamedicatie bij kinderen

Er zijn veel studies gedaan naar astmamedicatiegebruik bij kinderen. De meeste van deze studies zijn cross-sectioneel (er wordt op één moment naar medicatiegebruik gekeken). In het PIAMA-onderzoek is van 777 kinderen de complete medicatiehistorie vanaf de geboorte tot leeftijd 8 jaar uit het apotheeksysteem beschikbaar en hierin kan dus gekeken worden naar longitudinale gebruikspatronen. De medicatiehistories zijn verzameld met de hulp van een groot aantal apothekers uit het UPPER-netwerk. De eerste resultaten laten zien dat 36% van de kinderen een prescriptie voor astmamedicatie kreeg vóór leeftijd acht jaar. Van deze kinderen startte het grootste deel zelfs voor de leeftijd van vijf jaar (88%). Dit komt overeen met de hoge prevalentie van luchtwegklachten bij jonge kinderen. Met de

longitudinale gegevens verzameld in het PIAMA-onderzoek kan gekeken worden naar longitudinale patronen van medicatiegebruik en kunnen vragen als: 'wat zijn de behandelpatronen bij jonge kinderen' en 'hoe effectief is behandeling op jonge leeftijd' beantwoord worden.

M.G.P. Zuidgeest, E.S. Koster, A.H. Maitland-van der Zee, H.A. Smit, B. Brunekreef, H.G.M. Leufkens, G.H. Koppelman, D.S. Postma, J.C. de Jongste, M.O. Hoekstra, and The PIAMA-Study Group. Asthma therapy during the first 8 years of life: a PIAMA cohort study, J Asthma 2010;47;209-13

Farmacogenetica en industrie

Er zijn nog maar weinig therapeutische interventies ontwikkeld op basis van de kennis over het 'human genome'. Ontwikkelingen op het gebied van de farmacogenetica bewijzen echter steeds meer hun waarde bij het begrijpen en toepassen van farmacotherapie. Ook de industrie is druk bezig de kennis op dit gebied toe te passen bij de ontwikkeling van innovatieve geneesmiddelen. Hierbij zijn drie aandachtsgebieden van belang: veiligheid, effectiviteit en "targetting" (het op de juiste plaats terecht laten komen van medicijnen). Toepassing van farmacogenetica bij het selecteren van patiënten kan zorgen voor een betere individuele aansluiting van geneesmiddeltherapie. Bekende voorbeelden hiervan zijn mammatumoren en de voorspelbaarheid van het succes van een therapie van trastuzumab of lapatinib, en het optreden van bijwerkingen bij gebruik van abacvir bij hiv/aids-patiënten. Ook bij "go/no-go beslissingen", bijvoorbeeld bij de overgang van fase II- naar fase III-onderzoek, vindt farmacogenetica steeds meer toepassing.

J.A.M. Raaijmakers, E.S. Koster en A.H. Maitland-van der Zee. Pharmacogenetics and the Pharmaceutical Industry, Current Pharmaceutical Design 2010;16:238-44

Verklaring voor allergische reacties door anti-epileptica?

Ongeveer een derde van de patiënten die anti-epileptica gebruiken heeft last van bijwerkingen. De meest voorkomende zijn overgevoelighedsreacties - variërend van relatief onschuldige huidreacties tot levensbedreigende syndromen zoals het Stevens Johnson Syndroom. Deze overgevoelighedsreacties waren niet te verklaren door farmacologische mechanismen. In dit onderzoek, uitgevoerd in samenwerking met het Nederlands Bijwerkingen Centrum Lareb, is gekeken of de chemische structuur van anti-epileptica wellicht een verklaring hiervoor kan geven. De hypothese is dat de aromatische ring in bepaalde anti-epileptica in het lichaam wordt omgezet in een reactieve stof die kan leiden tot een overgevoelighedsreactie. Anti-epileptica met een aromatische ring zijn o.a. carbamazepine, fenytoïne, lamotrigine, fenobarbital en oxcarbazepine. Uit dit onderzoek volgt dat bij gebruik van anti-epileptica met een aromatische ring overgevoelighedsreacties veel vaker voorkomen dan bij anti-epileptica die niet zo'n ring hebben. Voorschrijven en afleveren van anti-epileptica met een aromatische ring bij patiënten die eerder een overgevoelighedsreactie kregen na het gebruik van deze anti-epileptica dient daarom met uiterste voorzichtigheid te gebeuren.

K.B. Gombert-Handoko, E.P. van Puijenbroek, A.H. Bijl, W.A.J.J. Hermens, J.E.F. Zwart-van Rijkom, Y.A. Hekster, en A.C.G. Egberts. Influence of chemical structure on hypersensitivity reactions induced by antiepileptic drugs: the role of the aromatic ring, Drug Safety 2008;31:695-702

De rol van de openbare apotheker in het vervullen van informatiebehoeften van patiënten die starten met orale antidiabetica

Dit onderzoek had als doel inzicht te krijgen in de informatiebehoefte van patiënten die starten met orale antidiabetica en de mogelijkheden voor de apotheker om hierin een rol te spelen. Uit interviews met 42 patiënten en 2 focusgroepgesprekken bleek dat de huisarts niet altijd alle gewenste informatie verstrekt. Voor de apotheker is dit een kans om met patiënten hun behoefte aan informatie en geneesmiddelgerelateerde problemen te bespreken. Uit de SWOT-analyse bleken als belangrijkste sterkten van de apotheek "expertise, service en vriendelijkheid." Samenwerking met huisartsen en praktijkondersteuners in combinatie met zijn sterke punten geven de apotheker de mogelijkheid zich verder te ontwikkelen in farmaceutische zorgactiviteiten. Apothekers worden dus uitgedaagd om hun zichtbaarheid als zorgverlener uit te bouwen terwijl de logistieke dienstverlening op een hoog niveau blijft. Verbeteren van de samenwerking met andere zorgverleners zal daarom verder moeten worden uitgebreid.

E.J.F. Lamberts, M.L. Bouvy, R.P. van Hulten. The role of the community pharmacist in fulfilling information needs of patients starting oral antidiabetics, Research in Social and Administrative Pharmacy, epub ahead of print.

Colofon

UPPER-Acteel is voor iedereen die meer wil weten over de activiteiten van UPPER en over het onderzoek dat wordt uitgevoerd binnen het departement Farmaceutische Wetenschappen.

Voor aanvragen en opzeggen van een abonnement, vragen en opmerkingen:

UPPER-Actueel
Postbus 80082
3508 TB Utrecht
030 253 7309
UPPER.onderzoek@uu.nl

Tekstbijdragen: Els van den Ban, Lyda Blom, Marcel Bouvy, Esther Fietjé, Katja van Geffen, Kim Gomberts-Handoko, Ellen Koster, Egbert Lamberts, Jan Raaijmakers, Willem Rump, Nina Winters, Daphne Philbert (eindredactie)

Vormgeving: Communicatie & Vormgeving, Faculteit Bètawetenschappen

Fotografie: p.2/3 Patricia Nauta, p.5 I. Gallagher (Flickr), p.6 Pieter van Dorp van Vliet, p.8 Ruud van Kooten, p.10 Berry van Schaik (FarmaActueel), p.11 nicasaurusrex (Flickr)

Druk: ZuidamUithof Drukkerijen

Overname van artikelen is toegestaan met bron-vermelding.

De redactie stelt toezending van een exemplaar van de publicatie zeer op prijs.

Op de foto van links naar rechts: Helma van der Horst, Daphne Philbert, Fred Schobben, Katja van Geffen, Esther Fietjé, Marcel Bouvy, Nina Winters, Lyda Blom en Willem Rump.

UPPER is een netwerk voor farmaceutisch praktijk-onderzoek en praktijkstage. UPPER maakt deel uit van de Universiteit Utrecht.

Apothekers die mee willen doen aan praktijkonderzoek kunnen contact opnemen via:

E: upper@pharm.uu.nl
T: 030 253 6997

Onderzoekers die gebruik willen maken van de faciliteiten van UPPER kunnen contact opnemen via:

E: upper@pharm.uu.nl
T: 030 253 6997

Apothekers die informatie willen of vragen hebben over praktijkstages kunnen contact opnemen via:

E: upper.stage@uu.nl
T: 030 253 6965

Bezoekadres UPPER: F.A.F.C. Wentgebouw,
Sorbonnelaan 16, Uithof, Utrecht

Postadres UPPER: Postbus 80082, 3508 TB Utrecht

website:

<http://upper.science.uu.nl>

vk:

<http://www.uu.nl/vkc/upper>

(inloggen met soliscom\solis-id)